

A Dessewffy-család Tiszavasváriban

Az országos visszhangot is kiváltó büdszentmihályi gróf Dessewffy-kripta ismételt feldúlása egy régi, sajnálatos történetesorozat újabb állomása. Minden jóérzésű embert mélységesen felháborítja, érzelmileg felkavarja. Önkéntelenül is feltevődik a kérdés: miként történhetett ez meg? Hogyan képesek magukat embereknek nevezni olyanok, akik még a halottakat sem tisztelik? És ha nem a Magyar Tudományos Akadémia alapítóiról, elnökeiről és családtagjaikról lenne szó, hanem átlagpolgárokról, akkor sincs rá mentség. Ez a tragikus dolog jó alkalmat biztosít arra, hogy áttekintsük a közel egy évezredes múltra visszatekintő cserneki és tarkeői Dessewffy-család Büdszentmihályhoz, Tiszavasvárihoz kötődő tagjainak életét, munkásságát.

A család jelszava: „*Pro aris et focis*” – „*Az oltárért és tűzhelyért*”, vagyis a legszentebb dolgokért küzdeni; idézet Cicero: *De natura deorum* (3,40) művéből, családi színük a piros-kék. A felvidéki Sáros és Pozsega vármegyékben évszázadokon át örökös főispáni méltóságot betöltő Dessewffyek több kiváltságot adtak hazánknak. Már Szent István királyunk idejében udvari szolgálatot láttak el. Közülük többen töltöttek be országos tisztségeket. Egyik aradi vértanúnk, Dessewffy Arisztid szintén ennek a famíliának a tagja.

A család fokozatosan emelkedett a társadalmi ranglétrán; XV. Lajostól francia grófi és pairi, Mária Terézia királynőtől magyar grófi rangot kaptak. A történelem szele elsodorta őket az Egyesült Államokba, Franciaországba és az 1945 utáni emigráció révén Dél-Amerikába is, így ma már több Dessewffy él szerte a nagyvilágban, mint a szülőhazában.

Gróf Dessewffy István (1736-1785) császári-királyi kamarás két házasságából született két fia lett a Szabolcs vármegyében évszázadokig jelen lévő, maradandót alkotó család két ágalapítója: Vécsey Anna bárónőtől született fia, **Sámuel** (1768-1847) pozsegai örökös főispán, főhadnagy az 1. (orosi) ág alapítója, míg a Windisch-Graetz Mária grófnőtől született **József** a 2. (büdszentmihályi) ág alapítója. Sámuel ágazatából születtek a bashalmi, a királyteleki, a nagyszállási és a vencesellői családtagok.

Az első, Büdszentmihályhoz kötődő Dessewffy, József, a felvidéki Kriványon (Sáros) született 1771. február 13-án, 17-én keresztelték ugyanott. Ősei jogán viselte a pozsegai örökös főispáni (*comes perpetuus*) méltóságát.

Tanulmányait Kassán, Kolozsváron és Pesten végezte, s mind irodalmi/bölcseleti, mind állam- és jogtudományi műveltségével kivált kortársai közül. Közéleti tevékenységében is e kettősség hatása érvényesült, hiszen az irodalmi és tudományos életben legalább olyan aktív szerepet vállalt, mint a politikai életben. Kassán irodalmi központot kívánt létesíteni, ennek érdekében megalapította a „*Felső-magyarországi Minerva*” folyóiratot, melybe ő maga is írt verseket, nyelvészeti, történelmi, gazdasági cikkeket, s fellépett írásaival az Orpheus, az Erdélyi Museum és egyéb szépirodalmi folyóiratokban. Irodalmi munkái közül életrajzai (Sándor Leopold nádor, gr. Hadik

András fővezér, Kazinczy Ferenc), az akadémiai emlékbeszédei (br. Berzeviczy Vince, gr. Illésházy István) emelkednek ki, s említésre méltó igen élénk levelezése Döbrentei Gáborral, br. Eötvös Józseffel és Kazinczy Ferencel. A Magyar Tudományos Akadémia egyik alapító tagja és igazgatója (1830-tól), majd 1831-től tiszteleti tagja. Rendszeresen jelentek meg írásai az Akadémiai Évkönyvekben és a Tudományos Gyűjteményekben.

A politikai életbe igen fiatalon bekapcsolódván gr. Sztáray Mihály szabolcsi főispán – későbbi apósa – kíséretében részt vett az 1790. évi budai országgyűlésen, majd az 1802. évi országgyűléstől Sáros, Zemplén, ill. Szabolcs vármegye követeként vállalt aktív szerepet a reformkorszak konzervatív pártjának elismert tekintélyeként. Az 1802. évi országgyűlésen az alkotmányos formák megtartása mellett érvelt és tiltakozott a katonaság létszámának az országgyűlés megkérdésére nélkül történő felemelése ellen, az 1807. évi diétán kerületi jegyzőnek választván része volt a legfontosabb országgyűlési iratok szerkesztésében.

Ezt megelőzően 1806. szeptember 25-én vette feleségül Sztáray Eleonóra grófnót (keresztelték: Nagymihály, Zemplén vm. 1780. július 3. †Büdszentmihály, 1849. szeptember 24., temették: uo., családi kriptá), akitől három gyermeke született: **Virginia** (*1807. július 24. †Büdszentmihály, 1856. január 13., temették ugyanott, családi kriptá), (I.) **Aurél** (1808-1842) és (I.) **Emil** (1812-1866).

Gróf Széchenyi István színre lépésétől legnagyobb ellenfele konzervatív oldalról.

Az 1811/12. évi országgyűlésen heves ellenzéki beszédet tartott az adózás ügyében, követelvé, hogy az országtól nagyobb áldozatot ne kérjenek, míg az alkotmányos sebek nem orvosoltatnak. Még erélyesebben tiltakozott a pénzdevalváció ellen, melyben a tulajdon eszménye elleni súlyos jogsérelmet látott. Sürgette a kényszerárfolyamú papírpénzek bevonását és követelte a bányákból termelt arany és ezüst pénzzé veretését és külföldre kerülésének megakadályozását. A pénz értékének leszállítása tárgyában írt egy latin nyelvű értekezést, melyet kéziratként terjesztett követtársai között, mivel nyomtatásban történő megjelenését a cenzúra megakadályozta volna.

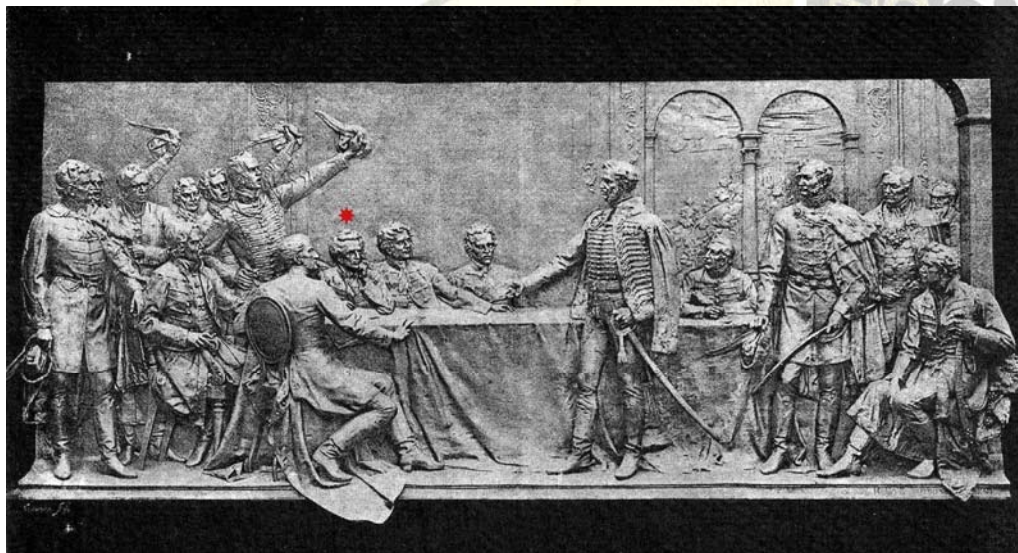
Évtizedeken keresztül az alkotmányosság védelmében, a nemzet jogai és a haza szabadsága mellett tört lándzsát, Eötvös József értékelése szerint azok közé tartozott, akiknek az ősöktől ránk maradt szabadság és nemzetiségünk fenntartása köszönhető.

Az 1825. évi országgyűlésen, mint az országgyűlés által kiküldött közigazgatási bizottság tagja az előleges cenzúra eltörlését javasolta, mely indítványát az országos bizottság ugyan nem fogadta el, de korát megelőző szabadelvű felfogása a sajtószabadságról nagy feltűnést keltett és nevének nagy népszerűséget szerzett. Dessewffy József törvényellenes intézkedést látott a preventív cenzúrában, meglegedett az utólagos intézkedésekkel, hadd hirdesse mindenki szabadon eszméit, csak helyt álljon, ha felelősségre vonják. E kérdésben Aurél fiával teljesen ellentétes nézeteket vallott, aki egy évtizeddel később elindulván a politikusi pályán a cenzúra mellett tört lándzsát, a bíróság utólagos ítéletében nem látván biztosítékot a közrend megzavarására ellen, s inkább a közszabadság korlátozásába is belenyugodott. Dessewffy József Lipcsében illegálisan német nyelvű röpiratot publikált az akadálytalan gondolatközlés fontosságáról.

Iratai között egy nagyobb tudományos munka tervezete található, melynek tanúsága szerint az ország kultúrpolitikai állapotai felől behatóan elmélkedett. A tíz szakaszra tervezett munkában fejtegetni szándékozott a köznevelés, a vallásfelekezetek, az ipar és kereskedelem, a közutak, a parasztok és nemesek helyzete, az igazságszolgáltatás és az adózás ügyét. E szakaszok közül végül is csak az első fejezetet dolgozta ki a köznevelésről.

A nemzetgazdasági irodalomban *A „Hitel” című munka taglalata* tette nevét ismertté. Közgazdasági gondolkodásában érezte hatását a merkantilisztikus gondolatrendszer, fontos szerepet tulajdonítván a külkereskedelmünk felvirágzását akadályozó vámrendelkezések megszüntetése hangsúlyozásának, mind a kül-, mind a belső kereskedelem élénkülése, a nemzeti jólét emelkedése és a népesség szaporodása közötti szoros kapcsolat bemutatásának. Széchenyivel folytatott vitájában felhívta a figyelmet a birtok-kötöttség előnyeire, a földbirtok-forgalom veszélyeire s az ősi birtokintézmények, a jobbágyviszonyok – robot, dézsma, kilenced – mellett emelt szót. Egyetértett viszont a legnagyobb magyarral a céhek káros, a nemzet emelkedését akadályozó voltában, s elfogadta a nemességnek a kereskedelem fejlődését szolgáló úthálózat fejlesztéséhez és a belső igazgatási költségek viseléséhez történő hozzájárulását. A hitel intézménye vonatkozásában a birtokok tőkájére fundált hitelt tartotta elfogadhatónak, s különös figyelmet szentelt a pénzügyi rendszer egészséges működésének. Így szoros kapcsolatot állapított meg a hitelezés működése, az államháztartás rendezettsége és az alkotmányosság érvényesülése között, fontos szerepet tulajdonított az 1811., illetve 1816. évi devalvációk által okozott problémáknak, s elsőként hívta fel a figyelmet arra, hogy a jól elhelyezett adósságok, a megfelelő célra felhasznált hitelek után a külföldre fizetett kamatok veszélytelenek.

Ő kezdte el építtetni 1820 körül a családi kastélyt és kriptát klasszicista stílusban. Gróf Dessewffy József munkájának, Széchenyi koncepciója számtalan lényegi elemét s szakszerűtlen megfogalmazásait bíráló kritikai észrevételeinek kitüntetett szerepe volt abban, hogy ösztönözte Széchenyit nézeteinek átgondolására, azok teoretikusabb megalapozására. Pesten hunyt el 1843. május 2-án, a büdszentmihályi családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

A Johann Ender festette mellképe, amely a Magyar Tudományos Akadémia egyik kincse, a legismertebb portréképünk róla. A Holló Barnabás által 1891-93 között elkészült dombormű – amely „*A Magyar Tudományos Akadémia alapítása*” címet viseli – az épület Akadémia utcai falán kapott helyet; az asztalnál ülő politikusok között látható Dessewffy József alakja is. A politikában két fia, Aurél és Emil követte.

Komiszár Dénes
Helytörténész

(folytatjuk)

VASVÁRI PÁL MÚZEUM

